

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, доцента, доцента кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

Уткіної Марини Сергіївни

на дисертацію здобувача ступеня доктора філософії в галузі знань 08
Право за спеціальністю 081 Право Субот Надії Іванівни «Кримінологічні засади протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини»

Ступінь актуальності обраної теми. Дослідження кримінологічних засад протидії контрабанді трансплантаційних органів має велике значення не лише з практичної точки зору, але й у контексті розвитку кримінологічної науки в Україні. Вивчення специфіки цього кримінального правопорушення, а також його причин і наслідків, дозволить сформулювати комплексний підхід до вирішення проблеми контрабанди в наукових і правових дослідженнях.

Аналіз таких діянь може виявити не лише індивідуальні кримінальні практики, але й системні фактори, які сприяють їх виникненню, такі як соціально-економічні умови, правова недосконалість та культурні аспекти. Це, у свою чергу, допоможе виявити прогалини в існуючій законодавчій базі і запропонувати ефективні механізми для її вдосконалення. Дисертація Субот Н. І. слугуватиме основою для подальшого аналізу ефективності існуючих правових норм і заходів, спрямованих на запобігання цій злочинній діяльності, що є важливим для формування адекватної правової політики в Україні.

Актуальність теми також підкреслюється необхідністю інтеграції міжнародних стандартів у національну практику. В умовах глобалізації та зростання міжнародної злочинності важливо впроваджувати кращі світові практики, що дозволить зменшити масштаби контрабанди і підвищити ефективність діяльності правоохоронних органів у боротьбі з цим видом злочинності. Інтеграція міжнародних стандартів не лише сприятиме поліпшенню

правозастосування, але й покращить співпрацю між державами у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю.

Отже, проведене дослідження має потенціал не лише для поліпшення правових рамок, але й для збагачення кримінологічної науки в Україні, адже воно відкриває нові перспективи для наукового аналізу, практичного застосування і вдосконалення системи протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів.

Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій.
Субот Надії Іванівни «Кримінологічні засади протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини» відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» і спеціальності 081 «Право».

Робота виконана у Сумському державному університеті. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, ухвалених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року, Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки, ухваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 831-р; а також у межах науково-дослідних тем Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (номер державної реєстрації – 0120U100474), «Корупція в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови: оптимальна модель протидії» (номер державної реєстрації – 0124U000556), «Засади діяльності правоохоронних органів у сфері контролю за системою залучення і використання МТД: глобалізаційний вимір» (номер державної реєстрації – 0124U000635). Тему дисертації затверджено вченою радою Сумського державного університету (протокол № 5 від 11 листопада 2021 р.).

Основні положення дисертації висвітлено в п'яти наукових працях, серед яких, п'ять статей у наукових фахових виданнях України та трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Усі праці відображають наукову новизну дисертаційного дослідження та обраної Надією Іванівною тематики.

Новизна дисертаційного дослідження, повнота викладу в опублікованих працях. Вважаю, що дисертаційне дослідження виконано на високому науковому рівні, оскільки насамперед окремі положення наукової новизни були одержані вперше. Зокрема: виділено елементи кримінального правопорушення «контрабанда трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини»: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону. Обов'язковою ознакою складу цього кримінального правопорушення названо місце його вчинення – митний кордон України; визначено основні детермінанти злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини: економічні чинники, стрімкий розвиток медичних технологій, соціальні та культурні чинники, корупція та глобалізація; запропоновано напрями вдосконалення національного законодавства у сфері протидії контрабанді трансплантаційних органів та анатомічних матеріалів: посилення кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з незаконною торгівлею людськими органами; створення спеціалізованого органу для координації зусиль у сфері протидії контрабанді трансплантаційних органів та анатомічних матеріалів, забезпечення належної взаємодії із правоохоронними органами та медичними установами; удосконалення ліцензування для всіх установ, що займаються трансплантацією органів, із жорсткими вимогами до дотримання етичних норм і протоколів; удосконалення системи моніторингу та контролю за донорством органів; запровадження жорстких протоколів безпеки для зберігання, транспортування та імплантації трансплантаційних органів із метою мінімізації ризиків втрати контролю на будь-якому етапі; нормативне закріплення особливостей проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності громадськості про небезпеки нелегального ринку органів і важливість законного донорства; забезпечення належного фінансування та ресурсів для

ефективної роботи контрольно-наглядових органів у цій сфері; удосконалення процедури підвищення кваліфікації працівників у сфері трансплантації.

Крім того, низка положень у дисертаційному дослідженні Надії Іванівни були істотно вдосконалені, зокрема, історичну періодизацію етапів розвитку злочинності у сфері незаконної трансплантації органів людини в Україні за допомогою видалення трьох етапів: перший етап належить до періоду від 1991 до 2000 року, коли почав формуватися та розвиватися цей вид злочинності на території країни; другий етап, який тривав із 2001 до 2019 року, характеризувався криміналізацією незаконних дій у цій сфері, що було визначено введенням статей 143 та 144 Кримінального кодексу України, які передбачали кримінальну відповідальність за порушення законного порядку трансплантації; третій етап, початок якого припадає на 2019 рік і триває дотепер, характеризується внесенням змін у законодавство щодо трансплантації, зокрема Кримінальний кодекс України, а також створенням Єдиної державної інформаційної системи трансплантації органів і тканин; підхід до різновидів напрямів міжнародної співпраці у сфері протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини, якими названо гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами та нормативними актами; посилення заходів із виявлення та припинення незаконних мереж торгівлі людськими органами, зокрема за допомогою міжнародного співробітництва правоохоронних органів у контексті обміну досвідом, інформацією та кращими практиками у сфері протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини; систематизацію чинників, що сприяють розвитку контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини у світовому масштабі, якими названо бідність і соціальну нерівність, недосконалість законодавства та правозастосовної практики, корупцію в медичних установах і правоохоронних органах, розвиток технологій, що полегшують комунікацію між злочинцями та спрощення міжнародних подорожей. У цілому в дослідженні сформульовано ряд і інших положень, які мають істотне значення для науки кримінального права та кримінології.

Таким чином, дослідження Субот Н.І. виконане на високому науково-теоретичному та методологічному рівнях. Висновки, положення, рекомендації та пропозиції дисертації відповідають всім вимогам, які встановлюються для такого виду робіт Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затверджених постановою КМУ від 12 січня 2022 року № 44, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертації на підставі дослідження значної кількості законодавчих актів та літературних джерел сформульовані основні положення щодо протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини.

Мета дисертації полягає в комплексному дослідженні кримінологічних аспектів злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини, а також розробленні науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення системи протидії цьому виду злочинності в Україні.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційному дослідженні необхідно було виконати такі основні завдання: охарактеризувати сучасний стан дослідження заходів запобігання злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини; вивчити еволюцію злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини; вивчити поняття та ознаки злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини; дослідити стан злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини у світовому середовищі; дослідити стан злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини в Україні; надати кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє контрабанду трансплантаційних органів та

інших анатомічних матеріалів людини; сформувані напрями вдосконалення національного законодавства у сфері протидії контрабанді трансплантаційних органів та анатомічних матеріалів; сформувані напрями підвищення ефективності міжнародної співпраці у сфері протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини; охарактеризувати особливості імплементації зарубіжного досвіду до системи заходів протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини в Україні.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, кодифіковані нормативно-правові акти, закони й підзаконні акти, норми яких прямо чи опосередковано торкаються питання кримінологічних засад протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини. Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практики діяльності правоохоронних органів, судових органів, довідкові видання, статистичні матеріали.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Результати дослідження, що виносяться на захист, отримано завдяки всебічному використанню комплексного підходу, який передбачає поєднання низки різноманітних методів наукового пізнання. Виконана робота базується на системному поєднанні загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Завдяки цьому Субот Н. І. вдалося на високому рівні виконати всі поставлені в дисертаційному дослідженні наукові завдання.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що сформульовані та викладені в дисертації положення, узагальнення, висновки й рекомендації мають як загальнотеоретичне, так і практичне значення для науки кримінального права та кримінології та можуть бути використані в різних сферах, а також бути використані для вдосконалення заходів протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому. Вивчення змісту дисертації підтверджує, що вона має логічну та чітку структуру. Розділ 1 дисертаційного дослідження присвячений комплексному аналізу сучасного стану наукової розробки проблематики та методологічних підходів до превенції нелегального транскордонного переміщення трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини. У ньому здійснюється критичний огляд актуальних наукових парадигм та концептуальних підходів до розуміння ключових аспектів даного феномену. Особлива увага приділяється дослідженню еволюційних процесів у сфері злочинності, пов'язаної з контрабандою органів, з урахуванням соціально-економічних трансформацій та законодавчих змін, що детермінували динаміку цього виду протиправної діяльності. У рамках дослідження здійснюється теоретико-методологічне обґрунтування поняття контрабанди органів, виокремлюються його специфічні атрибутивні ознаки та характеристики, що дозволяють ідентифікувати та диференціювати дані злочинні діяння.

Розділ 2 дисертації зосереджується на багатоаспектному кримінологічному аналізі глобального контексту контрабанди трансплантаційних органів, включаючи компаративістський аналіз статистичних даних та тенденцій на міжнародному рівні. Здійснюється детальне дослідження специфіки даного виду злочинності в українському контексті, наводяться репрезентативні приклади злочинних діянь, оцінюється їх масштаб та соціально-економічні наслідки для суспільства. Особлива увага приділяється кримінологічній характеристиці осіб, залучених до контрабанди органів, здійснюється аналіз їх психологічних, соціальних та мотиваційних характеристик, що дозволяє сформулювати комплексний кримінологічний портрет злочинця.

У розділі 3 дисертаційного дослідження здійснюється критичний аналіз існуючих та потенційних законодавчих ініціатив, спрямованих на посилення протидії контрабанді органів, з акцентом на необхідності модернізації та оптимізації нормативно-правової бази. Досліджуються механізми міжнародної кооперації у сфері боротьби з транснаціональною контрабандою органів, включаючи аспекти інформаційного обміну та координації правоохоронної

діяльності. Здійснюється компаративний аналіз міжнародних практик протидії контрабанді органів з метою виявлення потенційних можливостей їх адаптації та імплементації в українському правовому та соціокультурному контексті.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи дослідження Субот Н.І., варто звернути увагу на деякі спірні, дискусійні положення і висловити окремі зауваження, як підґрунтя для обговорення під час захисту:

1. У дисертації не приділено уваги ролі засобів масової інформації та соціальних мереж у профілактиці та протидії контрабанді органів
2. Недостатньо уваги приділено аналізу психологічних факторів, що впливають на формування особистості злочинця у сфері контрабанди органів.
3. Недостатньо розкрито питання міжнародного співробітництва у протидії контрабанді органів, особливо в контексті співпраці з міжнародними організаціями.

Стосовно пропозицій для дискусії, то пропоную розглянути питання з приводу того: наскільки ефективними є сучасні методи виявлення та запобігання контрабанді трансплантаційних органів та як впливає розвиток технологій, зокрема поява штучних органів та тканин, на динаміку злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних матеріалів та чи може це призвести до зміни характеру злочинності у майбутньому?

Утім, зазначене вище стосується окремих дискусійних положень дисертації та у своїй сукупності не впливає на загалом позитивну її оцінку.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Під час вивчення тексту дисертації та наукових праць Субот Надії Іванівни фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація є самостійною, оригінальною науковою працею.

Висновки про відповідність дисертації встановленим вимогам. Викладене дає підстави для остаточного висновку про те, що дисертація «Кримінологічні засади протидії контрабанді трансплантаційних органів та

інших анатомічних матеріалів людини», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право» відповідає вимогам наказу «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року №261 (зі змінами та доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), наказу МОН України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Субот Надія Іванівна, заслуговує на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

Марина УТКІНА

